



УДК 37.013.2:316.32(430)«18/19»

## ГЕРБАРТИАНСТВО У ШВЕЙЦАРІЇ

Федчишин Н.О., к. пед. н.,  
докторант

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

У запропонованій статті аналізуються діяльність представників гербарт-ціллерівського напрямку у Швейцарії, реформування системи освіти в німецькомовних кантонах відповідно до педагогічних поглядів гербартианців, вплив їхнього вчення на розвиток педагогічної науки; досліджується запозичення ідей представників цієї течії в шкільній освіті, результатом чого стали зміни в навчальних планах стосовно історико-гуманітарних та природничо-математичних дисциплін; окреслюються шляхи популяризації гербартианства в країні.

**Ключові слова:** *гербартіанство, Швейцарія, педагогічні погляди, навчальний план, педагогічні курси, вчитель.*

В предлагаемой статье анализируются деятельность представителей гербарт-циллеровского направления в Швейцарии, реформирование системы образования в немецкоязычных кантонах согласно взглядам гербартианцев, влияние их учения на развитие педагогической науки Швейцарии; исследуется заимствование идей представителей этого течения в школьное образование, результатом чего стали изменения в учебных планах, касающиеся историко-гуманитарных и естественно-математических дисциплин; намечены пути популяризации гербартианства в стране.

**Ключевые слова:** *гербартіанство, Швейцарія, педагогические взгляды, учебный план, педагогические курсы, учитель.*

Fedchyshyn N.O. THE HERBARTIANISM IN SWITZERLAND

The proposed article analyzes the activities of members of Herbart-Tsillyer direction in Switzerland, reformation of education system in the German-speaking cantons according to the pedagogical views of herbartians, their influence on the development of teaching pedagogy. The borrowing ideas of representatives of this movement in school education are investigated, as a result we have changes in the curriculum concerning historical, humanities and natural-mathematical sciences. Herbartians are shown as professional educators and scientists, as designers and promoters of school social oriented teaching profession.

**Key words:** *herbartianism, Switzerland, pedagogical views, curriculum, teaching courses, teacher.*

**Постановка проблеми.** Основні орієнтири освіти, які формуються світовою спільнотою, конкретизуються в нашій країні з урахуванням вітчизняних традицій, умов і досвіду. З метою вирішення насутишних проблем продовжується процес модернізації освіти, визначаються різні стратегічні напрями. Сьогодні принципово важливо, щоб в умовах запланованих реформ зберігалася ідея прийнятності гуманістичних традицій світової та вітчизняної освіти. Саме тому назріває необхідність пошуку зарубіжного педагогічного досвіду, зокрема німецькомовних країн (Німеччини, Австрії, Швейцарії), які яскраво втілили передові ідеї європейської педагогічної думки та мали суттєвий вплив на становлення педагогічної науки. У працях О. Сухомлинської наголошено на вагомості екскурсу в історію розвитку педагогіки та пошуку тих зернин передового зарубіжного досвіду, які можуть стати підвалинами науки [1, с. 73]. Педагогічний дискурс потребує нового прочитання, нового вивчення, нового аналізу, оскільки педагогічні ідеї, народжені в XIX ст., особливо в його другій половині,

заклали підвалини сучасної педагогічної думки в усьому розмаїтті, і виправданим є звернення до вчення популярної у другій половині XIX – на початку XX ст. течії гербартианців.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** ми зробимо в ході нашого дослідження.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження сприйняття гербартианства у Швейцарії. Для її вирішення необхідно розв'язати такі завдання: проаналізувати вплив поглядів гербартианців на розвиток педагогічної теорії та практики Швейцарії; дослідити запозичення їхніх ідей та визначити шляхи популяризації гербартианства у Швейцарії.

**Виклад основного матеріалу.** У європейській педагогіці часто применшували значення гербартианського вчення чи навіть сприймали зневажливо. Гербартіанство оцінювали як застаріле, догматичне вчення, взявши за основу не аналіз оригінальних праць представників цієї течії, а звичну, повторювану оцінку вторинних й третинних джерел, і тому воно й надалі залишалося невивченою, неаналізованою



теорією. Популярними були педагогічні дописи, які виконували основне історіографічне завдання – виявити оригінальність і перевагу реформаторської педагогіки перед гербартианством. Гербартианство лякало ще більше тим, що, як зазначають Д. Беннер (D. Benner), П. Метц (P. Metz), Ю. Олькерс (J. Oelkers), у межах 1860–1920 рр. представило парадигму німецької та світової педагогіки, яку, що найдивніше, було проігноровано в історіографії. Тому уявлення про гербартианську педагогіку залишалось одностороннім, скороченим і методологічно сумнівним, а отже, постало питання дати повний, всебічний і ґрунтовний аналіз гербартианського вчення, показати гербартианців як професійних педагогів і науковців, як дизайнерів школи і передусім як промоутерів соціально зорієнтованої професії вчителя.

У 1880–1930 рр. швейцарський кантон Граубюнден став центром гербартианської педагогіки. П. Метц зазначив, що гербартианство у Швейцарії було більш ліберальним – як освітньо, так і політично, – аніж у Німеччині. Найбільш яскравими представниками гербарт-ціллерівського напрямку у Швейцарії були Т. Вігет (Th. Wiget) (1850–1933) і П. Конрад (P. Conrad) (1857–1939) – директори семінарії в Курі в період між 1880 і 1927 р. та А. Флорін (A. Florin) (1856–1915). Вони отримали підтримку значної кількості учителів, які вважали їхню практичну діяльність потужною й ефективною. У 80-х роках XIX ст. у Граубюндені (Graubünden) швидко зростало об'єднання прихильників гербартианців, яке представляло ідеї Т. Ціллера в освітніх зацікавлених колах і впроваджувало його погляди в підготовку вчителів для початкової школи. Наукова та літературна діяльність гербартианців Швейцарії була зорієнтована на залучення нових членів і підтримку вчителів, викладачів, на поширення за межі країни.

Своєрідний подвійний термін «Гербарт – Ціллер» стосується двох різних поколінь педагогів Німеччини. Т. Ціллер відшукував основи своєї педагогіки у маловідомих на той час працях Й.-Ф. Гербарта. Нелегко визначити духовний зв'язок між двома педагогами, оскільки діяльність і праці Т. Ціллера залишаються невивченими. Ми не претендуємо в цій роботі на всебічний аналіз його поглядів, проте намагаємось виявити, які з гербартианських ідей він запозичив і в який спосіб увів у власне бачення педагогіки школи.

Т. Ціллер віднайшов основи навчання в філософії та педагогіці Гербарта й у своїх працях найбільше орієнтувався на них, і тому його педагогіка отримала подвійну назву «гербарт-ціллерівська». Т. Ціллер і

його учні визначили свої положення відповідно до «наукової педагогіки». Його не зорієнтовані на Гербарта сучасники мали претензії щодо таких назв, як «гербартовська», «гербарт-ціллерівська», «гербарт-стой-ціллерівська» чи «гербартианська» педагогіка, а відповідно, і школа, тому ці назви були вилучені з наукового вжитку.

Недалеко від Ляйпціга, де Т. Ціллер заснував семінарію, а саме в Ені, працював у ті ж роки інший гербартианець К.-Ф. Стой (1815–1885). Його строго зорієнтована на Гербарта педагогіка поширювалася на франкомовну частину Швейцарії, тоді як педагогіка Т. Ціллера завойовувала позиції в німецькомовній і ретороманськомовній частинах Швейцарії. Тому В. Райн (1847–1929) та інші гербартианці (К.-Ф. Стой і Т. Ціллер) докладали зусиль щодо об'єднання двох варіантів гербартианської педагогіки.

Діяльність школи Гербарта – Ціллера визначалася як ефективна близько шістдесяти років, а саме з початком випуску «Щорічника Спільки наукової педагогіки», тобто в період з 1869 по 1927 рр. Відповідно найбільш широке обговорення отримали три ідеї: «формальні ступені навчання» як схема розподілу уроку, «концентрація навчання» та «культурно-історичні ступені».

Принцип концентрації передбачав групування предметів на основі релігійного та історичного змісту й відповідно до культурно-історичних ступенів розвитку суспільства: казки – для першого класу, легенди – для другого, далі Робінзон Крузо – для третього навчального року. Як стверджують П. Метц та К. Пранге, зазнавши впливу гербартианства, навчальний план школи Рудольфа Штайнера частково був складений відповідно до культурно-історичного принципу [8]. Саме Т. Ціллер і його учні розробили, перевірили та поширювали ці навчальні ідеї у школах. Швейцарські представники та промоутери гербартианства брати Густав (1851–1929) та Теодор Вігети (1850–1933) із Санкт-Галлена, тандем Павло Конрад (1857–1939) і Франсуа Гукс (1861–1918) з кантону Во (Vaud) мали чи не найбільший вплив у кантонах Граубюнден та Лозанна саме завдяки їхній професійній діяльності.

В. Штегмюллер (W. Stegmüller) зазначив, що порівняльний виклад сприйняття історичного впливу гербартианства повинен бути детальним для відновлення парадигми цієї течії [12, с. 27]. Потім Б. Адл-Аміні (Adl-Amini) звернув увагу на те, що в кантоні Граубюнден «релігійно спрямовані, консервативні ідеї Т. Ціллера» були уведені задля реформування панівної ліберальної підготовки вчителя та схвалені водночас



і євангельським вчительством [2, с. 920]. Зважаючи на такі суперечності, можна припустити, що гербартианська педагогіка була сприйнята німецькомовними, протестантськими та консервативно налаштованими вчителями більше, ширше й ефективніше, аніж відкинута.

Б. Адл-Аміні, Ю. Олькерс визначили гербартианську школу як панівну в Німеччині, Швейцарії в другій половині XIX століття, зазначаючи, що «у гербартианській школі наявні всі наукові соціологічні характеристики парадигми, тобто вона ґрунтується на міцному фундаменті, послідовно захищала свої позиції, заснувала організацію з метою втілення своїх науково-дослідницьких інтересів і систематично поповнювала свої ряди, піклувалася про поширення основоположних ідей гербартианців» [2; 9]. Її представники брали участь у всіх важливих диспутах, дискусіях, обговореннях і представляли свої підходи для вирішення педагогічних питань.

У спілку входили відомі на той час у педагогічних колах особистості, діяльність яких під час захисту інтересів своєї школи історики педагогіки (Д. Беннер (D. Benner), Г. Бланкерц (H. Blankertz), Ф. Брюгген (F. Bruggen), Г. Ваймер (H. Weimer), А. Ребле (A. Reble)) визначили як потужну солідарність, безперервний розвиток, проте наявними були і розколи, і внутрішня опозиція, що свідчило про недосконалий ступінь організації. Як засвідчують названі педагоги, після смерті Дістервега (1866) і до кінця століття не було ні теоретичних, ні практичних спроб щодо вдосконалення системи освіти Німеччини й інших країн, але вже наприкінці століття докорінно змінилося як розуміння навчання, так і педагогічні очікування; гербартианство (а саме система гербартианської педагогіки та педагогічні реформи та реалізація освітніх питань у гербартианській школі) опинилося в центрі критики.

Повне сприйняття гербартианської педагогіки в кантонах Граубюнден, Берн, Вале, Во зводилося до особистого досвіду викладачів-гербартианців та їхніх тривалих наукових і особистих контактів. За визначеннями К. Кноопа (K. Knoor), Р. Лассана (R. Lassahn), М. Шваба (M. Schwab) [6, с. 118; 7, с. 67], погляди Т. Ціллера, його бачення педагогічного закладу були ідентичними ідеям Ляйпцізької семінарії.

Термін «шкільна реформа» вказував на вимоги гербартианців та успіхи їх діяльності щодо відродження народної школи та підготовки вчителя. П. Метц, Ю. Олькерс зосередили свої дослідження в напрямі впливу гербартианської педагогіки на розвиток

теорії та практики навчання у Швейцарії в кантоні Граубюнден з декількох причин. По-перше, за їхніми даними, у німецькомовній Швейцарії система освіти значною мірою була реформована відповідно до педагогічних поглядів Т. Ціллера, передусім саме в кантоні Граубюнден. По-друге, Хур (Chur) був центром гербартианської педагогіки, звідки ідеї гербартианців поширювалися в інші кантони. По-третє, федералістична шкільна освіта у Швейцарії мала декілька джерел, які носили міжкантонний чи навіть загальношвейцарський характер.

Як свідчать історики педагогіки Швейцарії Х. Буоль (Ch. Vuol) у монографії «Історія Спілки вчителів та педагогічні течії» («Geschichte des Lehrervereins und pädagogische Strömungen») (1983), П. Метц (P. Metz) у роботі «Гербартианство як парадигма для професіоналізації та шкільної реформи: до історії школи Граубюндена з 1880 по 1930 рр. та історії педагогічної діяльності Гербарта і гербартианців Ціллера, Стоя і Райна у Швейцарії» («Herbartianismus als Paradigma für Professionalisierung und Schulreform: ein Beitrag zur Bündner Schulgeschichte der Jahre 1880 bis 1930 und zur Wirkungsgeschichte der Pädagogik Herbarts und der Herbartianer Ziller, Stoy und Rein in der Schweiz»), Й. Міхель (J. Michel) у статті «150 років кантональної школи Граубюндена» («150 Jahre Bündner Kantonsschule») (1954), Р. Прайсверк (R. Preiswerk) у праці «Історія протестантського навчального закладу Хура 1837–1937» («Geschichte der Evangelischen Lehranstalt Schiers 1837–1937») (1937), у другій половині XIX – на початку XX ст., тобто в часи Т. Вігета та П. Конрада, розвиток народних шкіл у Швейцарії та підготовка вчителів відбувалися винятково під впливом ідей школи Гербарта [8, с. 83; 10, с. 39].

У народних школах та євангельських навчальних закладах викладали в основному іноземні вчителі, і серед них переважали німецькі емігранти; саме вони спричинили появу в народних школах нових європейських педагогічних поглядів. Одним з них був А.-В. Геерс (A.W. Geers) (1814–1898) – випускник Гьоттінгемського університету; він працював учителем історії, латинської та грецької мов у католицькій школі Граубюндена, з 1891 року – у загальній школі Хура. Як свідчить Й. Баццігер (J. Bazzigher), А.-В. Геерс був авторитетним представником формальної освіти, взірцем гуманістичного педагога. Багатогранну та різносторонню ерудицію він отримав завдяки своїй працьовитості та ревному навчанню у К.-О. Мюллера, Ф.-К. Дальманна, Я. Грімма, аналізуючи філософські, історичні та



педагогічні дослідження Й.-Ф. Гербарта.

Вивчаючи доповнення до типової програми для шкіл Граубюндена (за редакцією А.-В. Геерса) (1878), П. Метц відзначає вагомий вплив його історико-філософського аналізу в дусі гербартіанства щодо релігії та мистецтва як засобів навчання і звертає увагу на узгодження позиції А.-В. Геерса з ідеями гербартіанців [8, с. 57]. Й. Баццігер переконував, що А.-В. Геерс хоч і був учнем Гербарта, проте навряд чи міг стати представником його філософського та педагогічного напрямку. Однак Т. Вігет – директор семінарії в Граубюндені, ініціатор ціллерівського напрямку у Швейцарії, відгукувався про А.-В. Геерса як про одного з «потужних» учителів того часу, який не лише займався практикою, але й публікував у «Щоденній газеті Граубюндена» («Vöndner Tagblatt») статті з аналізу праць Гербарта та Ціллера та їхніх педагогічних систем, а отже, був прихильником гербартіанства [3, с. 28].

Інший відомий швейцарський педагог Й. Мюгель (J. Mühel) працював під псевдонімом Й. Міхель (J. Michel) (1841–1876), спершу вивчав у педагогічній семінарії К.-Ф. Стоя теологію та служив священиком, а згодом, з 1872 року, став вчителем релігії та історії, редактором педагогічної газети «Представник народу» («Volksmann») і радником громадськості Граубюндена з питань школи. У вчительському середовищі він отримав визнання й авторитет, виступаючи за покращення фінансового становища своїх колег. Й. Міхель активно підтримував проект закону для школи від 1874 року, у виконанні якого він передбачив позбавлення переваг церкви над державою в справах освіти й непогрішності в розумінні віри та морального виховання, вимагав зменшення церковного нагляду за семінаріями та загальнорелігійного, а не конфесійного виховання моралі. З огляду на те, що до того часу зв'язки церкви та суспільства були тісно переплетені, підготовка вчителя повинна була ґрунтуватися на релігійно-етичній основі, на чому наголошували гербартіанці. Проте хочемо зазначити, що освітньо-політичні погляди Й. Міхеля – практиканта К.-Ф. Стоя суперечили окремим ідеям Гербарта, тоді як учні Дробіша Й.-Г. Шеллібаум (J.H. Schdlibaum) та Й.-Г. Заліс (J.G. Salis) завзято пропагували теорію та практику підготовки вчителя в стилі гербартіанства.

Психолого-педагогічну практику під керівництвом К.-Ф. Стоя проходили представники педагогічних кіл з різних кантонів Швейцарії. П. Конрад (P. Conrad) (1857–1939) отримав практику в Т. Ціллера, давав пробні лекції в університетській семінарії Єни й після докладного аналізу «Загальної

дидактики» В. Райна так свідчив про підвищення кваліфікації учителів, які там проходили стажування: «Що мене привело в Єну, так це підготовка в педагогічній приуніверситетській семінарії, яку очолював професор В. Райн, котрого я знав як наполегливого борця за впровадження гербарт-ціллерівських ідей. З його лекцій із загальної дидактики, лекцій інших викладачів (Лемензікк (Lehmensick) читав спеціальну дидактику) і пробних лекцій я сподівався ближче познайомитися із сучасним станом педагогіки Гербарта і Ціллера. Оскільки я впродовж багатьох років працюю віддалено від центру науки, то могли випасти з поля зору деякі прогресивні та важливі аспекти, й тому зараз я намагаюся доотримати і найновішу літературу, і теоретичні, і практичні навички на основі нової для мене гербартіанської педагогіки» (переклад наш – Н. Ф.) [4, с. 46].

Філософія Гербарта, як стверджує П. Метц, у будь-якому разі викликала свого часу набагато менше інтересу, ніж спекулятивні системи Гегеля та Шеллінга. Очевидно, не вистачило Гербарту активності та організаційного таланту, щоб заснувати свою власну філософську школу. Ця ситуація змінилася поступово з 1840 і по 1870 рр. концентрацією на педагогіці Гербарта та заснуванням приватних навчальних семінарій і практичних шкіл К.-Ф. Стоєм і Т. Ціллером. Вчителі народних шкіл працювали не лише як богослови-початківці, але й відчували потребу й були готові підвищувати свою кваліфікацію. Створення педагогічних спілок і видання педагогічних журналів зміцнили позиції та забезпечили процвітання гербартіанства [2, с. 921]. Відкритого поширення працевлаштування вчителів-гербартіанців набуло з 70-х років XIX ст., адже Т. Ціллер відносно пізно прийшов до педагогіки через філософію та психологію, а К.-Ф. Стой лише в 1874 році повернувся у Єну з Гайдельбергу. На інтернаціональну арену школу Гербарта своїми публікаціями в різних країнах вивів В. Райн, залучаючи на щорічні літні курси підвищення кваліфікації з 1889 року широку міжнародну педагогічну спільноту; він об'єднав, як стверджує К. Гуггісберг (K. Guggisberg), урізнобіч спрямовані гербартіанські напрями К.-Ф. Стоя та Т. Ціллера [5, с. 177].

Цим науково-історичним поясненням ми намагаємося показати, що сприйняття гербартіанської педагогіки в різних швейцарських кантонах не дуже відрізняється. К. Гуггісберг вказав на той факт, що педагоги кантонів Берн (Berne), Вале (Valais), Швіц (Schwyz) значно швидше ознайомилися зі вченням гербартіанців, у кантоні Ба-



зель їхні ідеї впроваджувалися в навчальний процес значно пізніше. Б. Адл-Аміні, Й. Баццінгер, Х. Буоль, К. Гуггісберг, П. Метц, Р. Прайсверк та ін. вказують на високу відповідність (узгодження) вчення в кантонах Во (Vaud), Ааргау (Aargau), Женева (Geneva) та Граубюнден (Graubünden) до науково-історичного розвитку, хоча в інших кантонах ледве можна було виявити ознаки інтересу до гербартіанської педагогіки [2; 5; 8; 10].

Підготовка учителя у Швейцарії в другій половині XIX ст. (у порівнянні з першою половиною) менше орієнтувалася на вчення Й. Песталоцці. Причини, звичайно, були різні: це і особисті знайомства, і діяльність шкільних асоціацій, і нове сприйняття педагогіки Й. Песталоцці в педагогічній літературі. Тому зазнали невдачі спроби Ф.-Е. Фелленберга (Ph.E. von Fellenberg) пов'язати підготовку вчителя із сільсько-господарською школою. Зокрема, він прийшов до висновку, що головна причина бідності – відсутність освіти або її незадовільна підготовка, і вирішив, що на часі потрібною була школа, яка давала б професійні знання та забезпечувала б загальний особистісний розвиток. Ф.-Е. Фелленберг заснував школу, яка здобула велику популярність як своїми моральними принципами, так і якістю викладання сільськогосподарських наук: сюди з'їжджалися на навчання з різних країн Європи і навіть з Америки; російський імператор Олександр I відрядив графа Каподістрія (1813) для ознайомлення зі школою Фелленберга і, отримавши про неї схвальний відгук, відправив на навчання сім російських юнаків. Школа Фелленберга проіснувала лише до 1855 р., хоча стала зразком для подібних навчальних закладів.

Два швейцарські педагоги Мартін Шмід (Martin Schmid) (1889–1971) і Пауль Кіні (Paul Kieni) (1889–1955), учні П. Конрада, у 1921 році відвідали Єну, де пройшли літні курси. Ми не можемо стверджувати, що вони стали представниками гербартіанства у Швейцарії, проте хочемо навести цитату зі звіту Пауля Кіні та Мартіна Шміда, опублікованого в «Щорічному звіті спілки вчителів Граубюндена» («Jahresbericht des Bündner Lehrervereins»): «Улітку 1921 року ми слухали лекції професора В. Райна, відомого послідовника Т. Ціллера і всесвітньовідомого педагога, останнього відомого ціллеріанця. Ретельно розподілені навчальні предмети, постановка завдання роз'яснена. Головний акцент на розумовому навчанні» [11, с. 19].

У свідченнях М. Шміда відчутним є його дистанціювання від педагогіки В. Райна, оскільки він побачив все більшу тенденцію до національних і релігійно-педагогічних поглядів. Стейкі політичні переконання

В. Райна здавалися для нього дивними. Враження від педагогічного догматизму та національних принципів В. Райна стали причиною дистанції М. Шміда від гербартіанства Т. Ціллера і В. Райна, хоча і містилися в собі наближення до їхнього вчення, оскільки після здобуття в Хурі освіти в гербартіанському напрямі йому непросто було повернутися в бік реформаторсько-педагогічних поглядів.

Між сильним впливом поглядів Й. Песталоцці та гербартіанських ідей педагога Швейцарії намагалися перейняти добре обґрунтовану педагогіку, яка б давала відповіді на всі питання. Ще в 1843 році дві конфесійні шкільні ради було об'єднано та перейменовано на Загальну педагогічну раду, у поле діяльності та контролю якої входили не лише конфесійні школи кантонів, але й народні школи, організація школи, врегулювання питань дисципліни, засоби навчання, контроль за навчальними планами, підсумкові іспити, шкільні канікули, вибори та звільнення ректорів, директорів, професури, бухгалтерський облік. У статті 34 під назвою «Загальні питання підвищення системи народної освіти» («Hebung des Volksschulwesens im Allgemeinen») від 1 грудня 1844 року до висновків внесено доповнення до сфери роботи та завдань Загальної педагогічної ради. Зокрема, педагогічна рада визначала роботу комісії з питань народної освіти, обов'язковість шкільного навчання, тривалість шкільного навчання, шкільний відбір, управління фінансами та збільшення фонду школи, питання шкільної їдальні, шкільного колективу, навчальних предметів, навчання та виховання, нагляду та контролю вчителів, шкільного інспектування та порядку. Особливо високі вимоги педагогічна рада ставила до кваліфікації вчителів початкової школи, і з 1895 року учителі, які здобули професію до 1852 р., зобов'язані були пройти навчання на вчительських курсах, наприкінці навчання скласти теоретичний і практичний іспити перед педагогічною комісією та отримати відповідно до підготовки патент. Кандидати з відмінними та дуже добрими успіхами мали право отримати патент I ступеня та викладати в старших класах початкової школи, а претенденти із доброю та задовільною успішністю – в першому класі. Нижчими були вимоги для здобуття лише допуску до посади вчителя: перед'явлення шкільної успішності або іспит перед інспектором у школі [8, с. 161].

Як стверджує П. Метц, 15 років здобуття посади вчителя контролювалося як педагогічною радою, так і департаментом з питань освіти, які публікували «Положення про



освіту та видачу патентів для вчителів шкіл» (*“Verordnung über Bildung und Patentierung der Gemeindeschullehrer”*) (1852, 1868, 1878, 1892, 1907, 1923) з метою підвищення кваліфікації та вимог щодо отримання такого патенту чи дозволу та обмежили право бути обраними. З 1881 року на вибір школи могли працювати на посаді вчителя кандидати з патентом I чи II ступеня, або дозволом; з 1892 р. педагогічна рада більше не видавала дозволи; з 1907 р. зникла відмінність між патентами I і II ступенів.

Установи кантонів визначали уніфіковані умови для претендентів, які мають право обиратися на посади вчителів, поступово підвищили вплив екзаменаційної комісії кантону з питань контролю за якістю знань учителя та діяли відповідно до кантоналізації народної освіти. Відтак така політика зменшила вплив духівництва та приватних учителів, оскільки до них (вчителів релігії), як і до решти, були висунуті ті ж самі вимоги. Якщо звернути увагу на ступінь отримання патентів і дозволів, то на 1879 р. він перевищив 90%, і з огляду на загальну тенденцію не можна говорити про структурний попит гербартианського сприйняття.

Особливе місце в підвищенні кваліфікації вчителя займає гербартианська педагогіка. На перші п'ять років прийняття гербартианства припадає останнє суттєве підвищення отримання патентів, а завершення епохи гербартианства збігається із закінченням загального розвитку, тобто з досягненням 100%-вої позначки отримання патентів. Це свідчить про те, що гербартианська педагогіка швидше спричинила завершальну фазу довгого структурного розвитку школи у Швейцарії, власне професіоналізації вчительства, аніж гальмувала структурний попит чи нові структурні потреби. В останній чверті XIX ст. поступово зростала необхідність реформування та професіоналізації освіти, оскільки відбувався постійний політичний тиск на закон про школу від 1874 р.

**Висновки.** Ми не можемо наполягати на прямому впливі Гербарта, Стоя, Ціллера або Райна на освіту Швейцарії, потужний швейцарський рух гербартианців чи домінування гербартианства в педагогічних закладах, проте зазначаємо, що в кантонах Во та Граубюнден у період з 1880 по 1920 рр. зорієнтовані на гербартианство авторитетні педагоги та інституції завоювали позиції та спонукали до дискусій з приводу навчальних планів, методів, засобів і змісту навчання.

Наукові статті того часу засвідчують, що ініціативи гербартианців викликали інтерес серед педагогічної спільноти і згодом увінчалися успіхом у питанні професійної підготовки вчителя, а суть їхніх ключових позицій була спрямована на боротьбу проти катехи-

тичних навчальних методів та їх заміну на педагогічно, психологічно й методично обґрунтовані формальні ступені, ця течія розвивалася в суперечках навколо енциклопедичності традиційних навчальних засобів і навчальних планів. Наприкінці XIX ст. на фоні значного приросту населення зростала економіка, і середня реальна школа отримала значну підтримку завдяки гербартианській реформі. Вже до 1880 р. підготовка вчителя завдяки гербартианським основам досягла суттєвого інституційного розвитку.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинська О. Зарубіжний педагогічний досвід України в 20-ті роки / О. Сухомлинська // Рідна школа: щомісячний науково-педагогічний журнал. – 1992. – № 2. – С. 72–74.
2. Adl-Amini B. Prozess und Produkt / B. Adl-Amini // Pädagogische Rundschau: erziehungswissenschaftliche Monatsschrift für Schule und Hochschule. – Wuppertal-Ratingen-Düsseldorf : A. Henn Verlag, 1976. – № 30. – S. 918–929.
3. Bazzigher J. Geschichte der Kantonsschule. Nebst Beiträgen zur Statistik der Schule von 1850–1904 / J. Bazzigher. – Davos : Raetica Verlag, 1904. – 264 s.
4. Conrad P. Grundzüge der Pädagogik und ihrer Hilfswissenschaften in elementarer Darstellung / P. Conrad. – I. Teil: Psychologie mit Einschluss der Elemente der Logik und zahlreichen pädagogischen Winken. – Chur : Raetica Verlag, 1924. – 406 s.
5. Guggisberg K. Der Pfarrer in der bernischen Staatskirche: eine historische Skizze / K. Guggisberg // Archiv des Historischen Vereins des Kantons Bern. – Zürich, 1953. – B. 42. – S. 175–234.
6. Knoop K. Einführung in die Geschichte der Pädagogik / K. Knoop, M. Schwab. – Wiebelsheim : Quelle&Meyer, 1999. – 318 s.
7. Lassahn R. Tendenzen internationaler Herbart-Rezeption / R. Lassahn (Hrsg.), R. Ort. – Verlag Kastellaun : Henn, 1978. – 139 s.
8. Metz P. Herbartianismus als Paradigma für Professionalisierung und Schulreform: ein Beitrag zur Bündner Schulgeschichte der Jahre 1880 bis 1930 und zur Wirkungsgeschichte der Pädagogik Herbarts und der Herbartianer Ziller, Stoy und Rein in der Schweiz / P. Metz. – Bern : Peter Lang, 1992. – 788 s.
9. Oelkers J. Die Geschichte der Pädagogik und ihre Probleme / J. Oelkers // Zeitschrift für Pädagogik, Jahrgang 38. – Heft 4. – Juli/August 1992. – Weinheim : Beltz Verlag, 1992. – S. 461–483.
10. Preiswerk R. Geschichte der Evangelischen Lehranstalt Schiers 1837–1937 / R. Preiswerk, T. Nägeli, K. Tanner / 100 Jahre Jubiläumsbuch. – Schier : Raetica, 1937. – 386 s.
11. Schmid M. Jahresbericht des Bündner Lehrervereins / Martin Schmid // Bündner Jahrbuch. – Zürich, Univ. Verlag. – 1922. – № 2. – 17–27 s.
12. Stegmüller W. Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und analytischen Philosophie: Begriffsformen, Wissenschaftssprache, empirische Signifikanz und theoretische Begriffe / W. Stegmüller. – Berlin u.a. : Springer, 1974. – 485 s.